

Tadeusz Lewaszkiewicz

Elżbieta Skorupska-Raczyńska, *Półgębkiem w pół słowa... Leksyka typowych i nietypowych miar, wag i wartości*. Wydawnictwo Akademii im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim, Gorzów Wielkopolski 2019, ss. 255

Omawiana i oceniana książka składa się ze *Wstępu* (s. 7–10), z dziewięciu rozdziałów zasadniczych (s. 11–176), *Zakończenia* (s. 177–182), *Wykazu kwalifikatorów wykorzystywanych w pracy* (s. 183–184), *Bibliografii* (s. 185–192), *Źródeł internetowych* (s. 192), *Indeksu nazw typowych i nietypowych miar, wag i wartości* (s. 193–251), *Streszczenia/Summary* (s. 253–255). Oto tytuły rozdziałów: Rozdział 1. *Od metra i ciut ciut... O miarach i wagach w polszczyźnie* (s. 11–26); Rozdział 2. *Co koń wyskoczy... O określeniach prędkości* (s. 27–42); Rozdział 3. *Grosz do grosza... O określeniach pieniądza w polszczyźnie* (s. 43–60); Rozdział 4. *Jasne jak słońce... i Ciemno, choć oko wykol... O miarach światła i mroku* (s. 61–80); Rozdział 5. *Półgębkiem w pół słowa... O wartościach ułamkowych w języku i kulturze* (s. 83–100); Rozdział 6. *Dobremu dobry, złemu zły... O językowych wykładnikach jakości w polszczyźnie* (s. 101–116); Rozdział 7. *Nie to ładne, co ładne, ale co się komu podoba... O miarach piękna i brzydoty* (s. 117–136); Rozdział 8. *Nie starzą lata, ale tarapata... O określeniach młodego i starego w polszczyźnie* (s. 137–156); Rozdział 9. *Bełzycka fujara... O nazwach osób niezaradnych życiowo* (s. 157–176).

Książka wyrosła z „potrzeby analizowania rzeczywistości i jej oceny” (s. 7). Jej podstawa materiałowa obejmuje „zagadnienia dotyczące powszechnie znanych miar i wag (ciężaru, prędkości, światła, pieniędzy) oraz bliskich nam wartości (piękna, jakości, młodości i zaradności)” (s. 9). „Całość rozważań jest dwuczęściowa. W części pierwszej znalazły się nazwy dotyczące miar artefaktów materialnych i zjawisk oraz procesów fizycznych, dotykanych, sprawdzalnych, mierzalnych i policzalnych, czyli ciężaru, pojemności

Tadeusz Lewaszkiewicz, *Elżbieta Sporupska-Raczyńska, Półgębkiem w pół...*

i objętości, wysokości, długości, prędkości i pieniędzy. W części drugiej pomieściły się rozważania na temat miar wartości niemierzalnych, własności zaliczanych umownie do zalet i wad, walorów i przywar, pozytywów i złych stron – w zakresie piękna i brzydoty, jakości w jej diametralnie różnych odsłonach wieku i zaradności” (s. 10).

Szczególne wrażenie robi lektura indeksu, który zawiera około 1700 wyrazów i połączeń wyrazowych dotyczących poszczególnych rozdziałów. Wyrazy pojedyncze mają postać rzeczowników, czasowników i przysłówków, połączenia wyrazowe – wyrażen, zwrotów i zdań. Odnoszą się one do typowych i nietypowych określeń, przy czym przeważają te drugie.

Ograniczę się do zaprezentowania wybranych przykładów. Grupa pierwsza zawiera tylko nazwy **nietypowych** miar i wag. Zacytuję z niej w komplecie trzy podgrupy:

‘**nic, zupełnie nic**’: ani ani *pot.*, ani krzty *książk.*, ani na jotę *pot.*, ani na lekarstwo *pot.*, ani trochę *pot.*, figa z makiem *pot. żart.*, gie *pot. rub. euf.*, gównno *pot. wulg.*, guzik, *pot. żart. euf.*, ni cholery *pot. grub.*, ni chuja *pot. wulg.*, nic a nic –¹, ucho od śledzia *pot. żart.*, zero –;

‘**bardzo mało**’: ciupka *pot. żart.*, kapeczka *pot.*, kapeńka *pot. pieszcz. kapka pot.*, kawalątek *pot.*, kawaleczek *pot.*, kropelka *pot.*, krzta *arch.*, krzty-na *książk.*, krztyńska *książk.*, krzyna *książk.*, na krzyż *pot. żart.*, skraweczek *książk.*, tyci *pot.*, tyci tyci *pot.*, tycio *pot.*;

‘**bardzo dużo**’: do diabła i trochę *pot. rub.*, do licha i trochę *pot. rub.*, do oporu *pot.*, do wyboru, do koloru *pot. żart.*, jak nasrał *pot. wulg.*, jak psów *pot. rub.*, krocie *książk.*, morze *książk.*, na kopy *pot.*, na pęczki *pot. żart.*, od cholery *pot. grub.*, od cholery i trochę *pot. grub.*, od chuja *pot. wulg.*, od chuja i trochę *pot. wulg.*, od skurwysyna *pot. wulg.*, od zajebania *pot. wulg.*, od zarypania *pot. rub.*, okropnie *pot.*, skolkno ugodno *pot.*, zatrzęsienie *pot.*

¹ Brak kwalifikatorów oznaczany jest kreską – por. E. Skorupska-Raczyńska, *Półgębkiem w pół słowa... Leksyka typowych i nietypowych miar, wag i wartości*. Gorzów Wielkopolski 2019, s. 193.

Tadeusz Lewaszkiewicz, *Elżbieta Skorupska-Raczyńska*, Półgębkiem w pół...

Pomijam podgrupy: ‘mało’, ‘dużo’, ‘około’, ‘miary inne, narzędzia miar’. Z podgrupy ‘czas’ zacytuję część przykładów, np.:

chwila *pot. żart*, do usranej śmierci ‘zawsze’ *pot. wulg.*, od wielkiego dzwonu ‘rzadko’ *pot. żart.*, ruski miesiąc ‘bardzo długo’ *pot. żart.*, w piątek i świątek ‘zawsze’ *pot. żart.*, w grudniu po południu ‘kiedyś’ *pot. żart.*, wieki ‘bardzo długo’, itd.

W grupie określeń ‘prędkość’ warto zwrócić uwagę na niewerbalne wyrażanie znaczenia ‘szybko’ (64 przykłady, np. biegiem *pot.*, błyskawicznie –, chyżo *poet.*, co koń wyskoczy *książk.*, co tchu *książk.*, co żywo *książk.*, duszkiem *książk.*, ekspresem *pot.*, jak kot z pęcherzem *pot. rub. żart.*, jak wariat *pot. rub. żart.*, migiem *pot.*, myk-myk *pot.*, na łapu-capu *pot. żart.*, na łeb, na szyję *pot.*, na złamanie karku *pot.*, rach ciach *pot.*, szast-rast *pot. żart.*, w te dyrdy *pot. żart.*) i werbalne wyrażanie tego znaczenia (49 przykładów, np. dać dęba *pot. rub.*, dać gazu *pot. żart*, gazować *pot.*, grzać *pot. rub.*, iść w pizdu *pot. wulg.*, latać *pot.*, na jednej nodze *pot. żart.*, popieprzać *pot. grub.*, popierniczać *pot. rub.*, ruszać z kopyta *pot. żart. rub.*, smarować *pot.*, zapierdalać *pot. wulg.*, zwiewać *pot. żart*, zwinąć się *pot. żart.*).

Lektura indeksu dowodzi, że słownictwo, frazeologizmy i frazemy dotyczące „nietypowych miar, wag i wartości” mają w języku polskim niesłychanie bogatą reprezentację. W innych grupach też jest sporo „nietypowych” określeń. Autorka książki zasługuje na słowa uznania za benedyktyńską pracę, która polegała na wydobyciu odpowiedniego materiału nie tylko ze źródeł leksykograficznych, ale również z zasobów języka potocznego.

Poszczególne rozdziały mają charakter opisu zarówno diachronicznego, jak i synchronicznego. Materiał leksykalny Skorupska-Raczyńska podaje ze słowników, encyklopedii i opracowań naukowych; często pojawiają się przysłowia i cytaty z piśmiennictwa. W tabelach znajdujemy precyzyjne informacje dotyczące między innymi zestawienia rangowego pól leksykalno-semantycznych miar i wag, zróżnicowania stylistycznego nazw nietypowych miar i wag, zestawienia liczbowego określenia prędkości, nazwy pieniędzy

Tadeusz Lewaszkiewicz, *Elżbieta Sporupska-Raczyńska*, Półgębkiem w pół...

w polszczyźnie itd. Na podkreślenie zasługuje bardzo częste posługiwanie się danymi statystycznymi, co uwiarygadnia zaproponowane interpretacje. Za szczególnie interesujące uważam przeważające w monografii nazwy nietypowe, które mają głównie charakter potoczny, żartobliwy, grubiański i wulgarny.

Niejednokrotnie uważny czytelnik z bogatym doświadczeniem językowym i lingwistycznym może wśród 1700 przykładów zauważyć możliwość przesunięcia konkretnego przykładu do innej grupy, wziąć pod uwagę dwu- lub wielofunkcyjność, wprowadzić modyfikacje do objaśnień stylistycznych itd. Nowe ujęcia interpretacyjne może proponować np. zwolennik metodologii językoznawstwa kognitywistycznego, ale jest pewne, że nikt nie jest w stanie opisać tego materiału w sposób absolutnie bezdyskusyjny. Uważam, że monografia Skorupskiej-Raczyńskiej ze względu na znakomity pomysł badawczy, bardzo bogatą podstawę materiałową, solidną metodologię badań leksykologicznych, historycznojęzykowych i stylistycznych, jak również ze względu na wnikliwość opisu zasługuje na wysoką ocenę.

Jeśli będzie możliwy dodruk książki lub ukaże się ona w edycji elektronicznej, to warto wprowadzić dwa uzupełnienia bibliograficzne: Wojtyła-Świerzowska M., *Nazwy miar czasu w polszczyźnie*, [w:] *Polszczyzna a/i Polacy u schyłku XX wieku. Zbiór studiów*, red. K. Handtke, H. Dalewskiej-Greń, Warszawa 1994, s. 145–162; Święcicka M., *Pieniądz we współczesnej polszczyźnie. Studium leksykalno-semantyczne*, Bydgoszcz 2012.

Tematykę podjętą przez Skorupską-Raczyńską warto opracować na materiale poszczególnych języków słowiańskich. Interesująca byłaby też z pewnością praca porównawcza dotycząca kilku języków słowiańskich. Omówiona książka może być wykorzystana w slawistyce jako wzór metodyczny.

Tadeusz Lewaszkiewicz, *Elżbieta Sporupska-Raczyńska*, Półgębkiem w pół...

O Autorze

Tadeusz Lewaszkiewicz – prof. dr hab., emerytowany pracownik Instytutu Filologii Polskiej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Zainteresowania naukowe: polonistyka, sorabistyka, wybrane zagadnienia ogólnosłowiańskie – historia języka polskiego i języków łużyckich, polszczyzna północnokresowa, polsko-niemieckie kontakty językowe, leksykografia i leksykologia polska i łużycka, słowotwórstwo łużyckie, rola przekładów Biblii w rozwoju języków słowiańskich, historia słowianofilstwa i slawistyki językoznawczej.
E-mail: lewtad@interia.pl